Olvasás közben

MONDÁK

A mondák az emberiség s minden nép történetének jellegzetes emlékei: rövidebb-hosszabb, verses vagy prózai elbeszélések, amelyek — legjobb alkotásaikban — a természet jelenségeit magyarázó hiedelmeket, a népben élő társadalmi indulatokat tükrözik, sajátos módon fejezik ki a nép történeti tudatát. Földrajzi név vagy egy történeti hős alakja, a nemzeti őstörténet homálya egyaránt vonzza a monda-teremtő képzeletet.

A mondák legtöbbször népi eredetűek, kezdetben szájhagyomány útján terjednek. Iskolai irodalomtörténetében Arany János is azt írja, hogy „régi krónikásaink a mondákat bizonyosan nem maguk költötték, hanem a nép szájáról vették által, s így bennök az ősi hagyomány töredékeire ismerhetünk." Az 1850-es években, amikor Arany még „elveszett" naiv eposzunk nyomait, körvonalait kereste krónikáinkban, tudományosan sem cáfolták például a hun-magyar rokonság hitét; Arany is a Duna mellékére vonuló hunok harcaival akarta kezdeni ábrándnak maradt nagy nemzeti eposzát. (*Keveháza* című költeménye a hunok és a rómaiak harcairól ennek a törekvésnek emléke.) A magyar eredetmondákat elsősorban Kézai krónikája foglalta össze; a honfoglalásra és Árpád személyére vonatkozó mondákat Anonymus írta meg; az Árpád-házi királyok korának mondáit pedig a *Bécsi Képes Krónika.*

Arany mellett főképp Jókai, Tompa, Garay, Czuczor művei dolgozzák fel mondáinkat. Voltaképpen a nemzeti szellem ébredésének időszaka, a romantika ébresztette fel irántuk az érdeklődést, bár a nagy nyugati és keleti naiv és műeposzok is számtalan mondai motívumot tartalmaznak. Régi latin krónikáink mellett Mailáth János és Mednyánszky Alajos német összefoglaló munkái, Erdélyi János, Arany László, Gyulai Pál és mások népköltési gyűjtései voltak a költői feldolgozások forrásai.

Tudományos rendszerezésben a mondák két nagy csoportját különböztetjük meg: a helyi és a történeti mondákat. Helyhez fűződő monda például a balatoni kecskekörmök, a tordai hasadék mondája — vagy az a monda, amelyet gyerekkorunkban valamennyien nagy élvezettel olvastunk: miért olyan girbegurba, csavargós a Tisza folyása (mert egy szamár húzta az ekét, amely szántotta a folyó ágyát, de jobbra-balra sok volt a szamárkóró; mindegyikhez odakapott a falánk jószág, s ide-oda rángatta az ekét . . .). A történeti mondák közül az eredetmondák és a hősmondák a legjelentősebbek (Róma eredetéről, Aeneasról vagy a görög hősmondák közül az Achillesz, Heraklész alakját megelevenítő mondák). Egyes történelmi hősök körül olykor mondakörök sűrűsödnek, például Nagy Károly vagy Arthur király körül a kelta-breton mondavilágban. (A *Sir Gavin és a Zöld Lovag* című most kiadott lovaghistória az Arthur-mondakörhöz tartozik.)

Műfaji tekintetben a mondának vannak bizonyos érintkező pontjai a népmesével és a legendával. A népmesétől azonban megkülönbözteti az a tény, hogy valóságos helyhez, személyhez, eseményhez kapcsolódik. Csodás elemek egyébként a mondáktól sem idegenek: átváltozások, növények, állatok „emberi" kapcsolata emberekkel, fantasztikus lények — törpék, óriások — szereplése a mondákban is megszokott. A legendákat vallási-morális tartalmuk, jellegük különbözteti meg a mondáktól.

P. L.

STENDHAL (1783—1842) egy alkalommal nagyobb társaságban volt, ahol arról csevegtek éppen, hogy Lord Byron a híres angol költő valóságos regényhős az életben is. Ugyanis Byron nagy hatással volt a nőkre és számtalan romantikus szerelme volt. Nemcsak sikeres hódításai voltak, hanem a nők is igyekeztek őt meghódítani. Egyszer valaki így kiáltott fel:

— Boldog ember lehet ez a Byron!

— Dehogy boldog — felelte Stendhal. — Akinek annyi szerencséje van a szerelemben, az nem lehet boldog. Igazi boldogságot csak a nehezen megszerzett szerelem nyújt.

Stendhalnak valószínűleg igaza volt.

OSCAR WILDE (1856—1900) angol költőt egyik barátja megkérdezte, hogyan tudná tömören meghatározni, hogy mi a népszerűség? A szellemes költő ezt mondta:

— A népszerűség a sértésnek egyetlen olyan fajtája, amelyért a megsértett nem haragszik.

BERNARD SHAW ebéden volt Anatole Francenál. A házigazda hosszas előadással szórakoztatta Shaw-t a „zseniális emberről". Amikor nagysokára elvégezte, megszólalt Shaw:

— Mindezt rég tudom. Tudnillik magam is zseniális ember vagyok.